

Magyar zenetörténet, 1977

Documenta Bartókiana.

Neue Folge. Heft. 5. Herausgeben von László Somfai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977. 224 l. + 23 képmelléklet.

A Dokumenta Bartókiana új, ötödik füzetének Bartók Béla 1920-ban és 1921-ben publikált tizennégy írása áll a középpontjában. Ehhez a szokatlan termékenységű periódusához Somfai László fűz jól tájékoztató, pontos bevezetést, melyben jogosan állapítja meg, hogy a zeneszerző ezekben a tanulmányaiban és jegyzeteiben mintegy a maga számára is összegezni akarta a modern európai és magyar zene legfontosabb összetevőit, azokat a jellegzetességeit, melyek alighanem kiállják a kor és az idő próbáját.

A tizennégy írás sorában olvashatjuk a népzenei jellegű tanulmányok között az alapvető jelentőségű *A parasztzene hatása az újabb magyar műzenére* című elemzést, melyben elsők között figyelmet arra a kapcsolatra, amely Igor Sztzivinszkijt az ősi orosz népzenehez kapcsolja, s megejtő szépséggel, értéssel ír a Psalmus Hungaricus a magyar népzenehez fűző elemekről. Ugyancsak jelentős – a Bartók-kutatás szempontjából is, de a Schönberg-filológiában is – a *Schönberg zenéje Magyarországon* című írás, mert ebből megtudhatjuk, hogy Bartók már 1912-ben ismerte Schönberg egyik publikálatlan zongoraművének másolatát. E két esztendő termése a két zenei levél, melyek eredetileg a Pianoforte 1921. évfolyamában jelentek meg, s első magyar fordításukra csupán 1956-ban került sor. Ugyancsak izgalmas, forrásértékű írás *A modern zene Magyarországon*. (Bartók Béla válogatott írásai között a cikk címe: Az új magyar zenéről.) Ebben kortársairól, Dohnányiról, Kodályról, Weiner Leóról rajzol máig is érvényes képet. (Ez a tanulmány is a Pianoforte-ben jelent meg először. Néhol a válogatott írásokban közölt fordítás mintha gördülékenyebb volna az itteninél.)

A kötetben olvasható többi tanulmány közül kiemelkedik Demény János *Kortárs-zene Bartók hangversenyműsoraiban* című tanulmánya. A szerző a hazai Bartók-kutatás egyik kiemelkedő alakja. Alapos, minden szempontra kiterjeszkedő írásában részletes jegyzékét adja azoknak a modern zeneszerzőknek, akik Bartók repertoárján szerepeltek. Az egyes művek mellett feltünteti az előadások helyét és idejét. Külön felsorolja a hangversenyein közreműködők névsorát is. Hasonló kutatási körben mozog Lampert Vera: *Kortárs-zene Bartók jegyzeteiben* címmel megjelent tanulmánya, melynek ugyancsak kiemelkedő érdeme a forrásközlés. Lampert Vera másik tanulmánya a II. vonósnyeges harmadik tételének jegyzeteivel foglalkozik. Somfai László pedig két lemezfelvétel összehasonlítása kapcsán Bartók rubato-stílusáról tesz figyelemre méltó megjegyzéseket.

A Dokumenta Bartókiana ötödik, igen gazdag anyagú füzetét Breuer Jánosnak három új, Bartókkal foglalkozó könyvről írt beszámolója teljesíti ki.

Rónay László

Magyar zenetörténeti tanulmányok Kodály Zoltán emlékére.
Zeneműkiadó, Budapest, 1977. 457 l.

A Bónis Ferenc szerkesztette kitűnő kötet, melyben a mai magyar zenetudomány legkiválóbb képviselői sorakoztak fel jelképes tiszteletadásra, voltaképpen három részre osztható. A szerkesztő előszava és Illyés Gyula facsimile változatban közölt *Bevezető egy Kodály-hangversenyhez* című verse után a Kodályról szóló tanulmányok következnek, majd a magyar zenetörténet tárgykörét bővítő írások, végül pedig egy nagyon izgalmas anyag, Popperné, Lukács Mici és Gyergyai Albert emlékezése.

A Kodály-tanulmányok kivétel nélkül hozzásegítenek ahhoz, hogy századunk e kivételes hatású jelenségét még tisztábban, még világosabban lássuk. Egyre érzékletesebben rajzolódik ki ezekből az írásokból, hogy életműve egyetlen nagy egység, összefoglalás de kapunyitás is, a magyarság-fogalomnak újfajta megközelítése és megvalósítása, melynek kisugárzása mai kultúránkban is éreztetni ösztönző hatását. Sok vonatkozásban érzékelteti az életműnek ezt a tágasságát, más művészi területekre való átnyúlását, illetve az azokból való megtermékenyülését László Zsigmond *Szó és ének Kodály dallamvilágában* című tanulmánya. Abból az önvallomásból indul ki, melyet Kodály mondott el a Nyugat-Barátok körében 1932-ben tartott előadásában. Költészet-történeti szempontból is izgalmas kérdés: vajon mi lehet a mélyebb oka annak, hogy Kodály nyelvünk hangsúlyrendszerét és hanglejtését „gyökeresen” másnak érezte, mint a többi európai nyelvekét. Hogyan vezetett az út a zeneszerző képzeletében a népdaltól Berzsenyi felé? Azaz: hogyan találta meg azt a kulcsot, mely egyszerre nyitotta előtte a magyaros vers és a görögös formákban írt költészet titkait. László Zsigmond összehasonlító alapon, példák sokaságával bizonyítja, hogy „mindkét verstípusban a metrikai itkusok és a logikai akcentusok esetleges divergenciáját a hanglejtés szabályozza.”

Anélkül, hogy részletesen méltatnánk a kötet zenetudományi anyagát, *Szabolcsi Bence* reveláló erejük emlékezésétől *Vargyas Lajos* izgalmas tanulmányaig, hadd mondjuk el mintegy összefoglalásként, hogy az utóbbi évek egyik legszínvonalasabb, legizgalmasabb tanulmánygyűjteménye; eredményei bizonyára sok vonatkozásban megtermékenyítik majd a zenetudományt. Külön szeretnénk viszont szólni a Függelékben közölt két emlékezéstről, mert mindkettő sok értékes irodalomtörténeti és kortörténeti adalékot is tartalmaz.

Popperné, Lukács Mici *Emlékeim Bartókról, Lukács Györgyről és a régi Budapest-ről* gyermekkorra és ifjúságra emlékeit eleveníti föl, s megejtően érdekes képet rajzol a század első éveiben rohamosan fejlődő, a művészetek iránt egyre intenzívebben érdeklődő főváros életéről. Lukács József – aki neki is, Lukács Györgynek is édesapja volt – a felvilágosult szellemű, nagyon művelt radikális érzelmű nagypolgárnak volt tipikus példája. Önzetlenül támogatta a művészeket és művészeteket, ezért házában szívesen, kedvvel fordultak meg a kor kitűnő előadóművészei, írói, költői, festőművészei. Ezekről a találkozásokról ír csipetnyi nosztalgiával, öniróniával, olykor mentegetőzve Lukács Mici. Inkább az ifjú, szinte még gyermek Lukács Györgyről van mondanivalója. Annál izgalmasabbak azok a részletek, melyekben a néhány évig náluk lakó *Bartókról*, a család legkedvesebb barátjáról, *Dohnányi Ernőről*, *Kodályról*, *Jászi Oszkáról* és másokról ír.

Természetes módon „belülről” látja és ábrázolja a Gyopár utcai ház életét. Nem úgy, mint Gyergyai Albert, aki a „kert” után most „egy barátságos ház történeté”-t írta meg néhol megejtő lírával, másutt megbocsátó iróniával. Több évig nevelősködött a családnál, bőven vannak hát emlékei a háziakról is, vendégeikről is. Thomas Mann egyik budapesti látogatásának futó képe, Hermann Hesse alakja villan meg előtte,

és sűrűn szól Bartókról, akinek szikár alakja, aszkétikus szigora őt is megragadta. Igaz, több ízben hangsúlyozza, emlékezést ír, de az általa rajzolt képet aligha mellőzheti az irodalmi alkotások hátterét, társadalmi összetevőit nyomozó kutatók bármelyike is.

Végezetül az általános zenetörténeti tanulmányok közül hadd hívjuk föl a figyelmet Demény János *Adatok Balázs Béla és Bartók Béla kapcsolatához* című tanulmányára, mely a *Kékszakállú herceg vára* előzményeinek vonatkozásában értékes, új adatokat ad a további kutatásokra ösztönöz.

A kötetet a külföldi kutatók is jól hasznosíthatják, gondos és pontos idegen nyelvű kivonatok könnyítik tájékozódásukat.

Rónay László

Zolnay László: *A magyar muzsika régi századaiból.*
Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1977. 417 l.

A középkori és reneszánsz zene magyarországi adatainak szegényességét, valamint ennek okaként tatárjárást, török hódoltságot emlegetni már közhelyszámba megy mind a szakemberek, mind a laikusok körében. Zolnay László könyvét olvasva meglepetéssel állapíthatjuk meg, hogy ez a szerencsésebb országokhoz viszonyított szegénység mégis bizonyos fajta bőséget jelent, mindenesetre jóval többet annál, mint amennyire számítottunk volna. A szerző nemcsak a magyar, hanem a pannóniai hagyaték zenei vonatkozásain is végigkalauzol bennünket a régészeti leletek alapján. Megismerkedhetünk a legrégebb magyarországi hangszerrel, az istállóskői csontsípval, és a többi érdekességgel, mint például az aquincumi víziorgonával, mely a maga nemében egyedülálló a világon. Honfoglalás előtti történelmünkéből kiemeli a korabeli történetírók idevágó feljegyzéseit, valamint intrapolálja a nomád pásztornépekre vonatkozó korabeli adatokat, egybevetve azokat a modern néprajzi kutatások eredményeivel. Megkeresi Magyarország helyét a középkori zene történetében, ami bizony nem könnyű dolog, bemutatja a középkori és a reneszánsz zenélés valamennyi formáját (musica sacra, musica aulica, musica bellica, musica profana), a népzene nék is hosszú fejezetet szentel, egyszóval valódi összefoglaló munkát ad az érdeklődők kezébe, amely nem kompiláció, hanem új adatokkal is szolgál és így egyformán érdekes lehet mind a szakember, mind a nagyközönség számára, márcsak olvasmányossága miatt is.

Talán ellentmondásnak tűnik, hogy egy ilyen jellegű művet, amelyet már hosszú ideje joggal és hiába vártunk zenetudósainktól, olyasvalaki írt meg, aki nem tartozik szorosan a szakma körébe, maga a tény azonban – a szerző munkássága ismeretében – szinte törvényszerű, hiszen már évek óta foglalkozik a magyar művelődés történetével (*Kincses Magyarország, Ünnepek és hétköznap a középkori Budán*). Így önként adódott, hogy a – nemcsak számunkra, hanem számára is – nyugtalanító úrt betöltse, mert a szintézishez erre is szüksége volt.

Virágh László